

Κεφάλαιο 21ο Πολυτεχνείο 1973

Μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973, το «Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών» του Πανεπιστημίου «PARIS VIII», το οποίο μελετά και τα δικτατορικά καθεστώτα Ελλάδας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, ζητά από τον καθηγητή της Σχολής Κώστα Ζουράρι να γράψει ένα κείμενο, το οποίο θα χρησιμοποιηθεί για τις διδακτικές ανάγκες της Σχολής και θα αναλύει πολιτικά το γεγονός της εξέγερσης των φοιτητών στην Ελλάδα.

Αυτό το κείμενο φέρει τον τίτλο: «ΕΛΛΑΔΑ 1967-1973: Η δικτατορία και τα χαρακτηριστικά της». Η συγγραφή του έγινε από τις αρχές Δεκεμβρίου 1973 έως την 5η Ιανουαρίου του επόμενου έτους.

Εξεδόθη τη 10η Ιανουαρίου 1974, αποτελείται από 60 σελίδες, είναι στη γαλλική γλώσσα και ουσιαστικά αποτελεί το πρώτο γραπτό κείμενο του φιλοσόφου διανοητή, πολιτειολόγου Κώστα Ζουράρι και με αυτό σπάει την έντυπη σιωπή του, στα 7 χρόνια της δικτατορίας. Είναι εσωτερική έκδοση του «PARIS VIII», φωτοτυπείται και διανέμεται στους τελειόφοιτους φοιτητές του Τμήματος «Πολιτικών Επιστημών», το δεύτερο εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 1973-74 και το πρώτο εξάμηνο του επόμενου ακαδημαϊκού έτους.

Στο πρώτο εξάμηνο του έτους 1974-75 έχει ήδη καταρρεύσει το δικτατορικό καθεστώς της Ελλάδας και της Πορτογαλίας. Διδάσκει το κείμενο αυτό, στο μάθημά του, έχοντας ως αναφορά την πτώση της δικτατορίας.

Θεωρεί ότι: «Κατά τη διάρκεια των δέκα ημερών (15-25 Νοεμβρίου 1973) ο μακρύς αγώνας του ελληνικού λαού αυξήθηκε σε συχνότητα και ένταση με μοναδικό τρόπο στην ιστορία της πάλης των τάξεων στην Ευρώπη της μεταπολεμικής περιόδου». Στη συνέχεια αναλύει τη «**συχνότητα**» και την «**ένταση**».

1. Ως προς την «**συχνότητα**», τα τεκμήριά του είναι: α) Οι «επα-

veilημμένες και μαζικές διαδηλώσεις», β) «η παρέμβαση του στρατού», γ) «η αποκατάσταση του στρατιωτικού νόμου», δ) «οι χιλιάδες συλλήψεις» και ε) «η ανατροπή της «δικτατορικής δημοκρατίας» του Παπαδόπουλου από μια συλλογική δικτατορία του στρατού».

2. Ως προς την «ένταση»:

α) «Γιατί ο λαός κατέβηκε στους δρόμους, στους δρόμους **του**, στις πόλεις **του**, με απaráμιλλη δύναμη όπως και στον εμφύλιο πόλεμο του 1946-49». Η αναφορά του στους λαϊκούς δρόμους και πόλεις, παράλληλα με τη μνήμη του εμφυλίου πολέμου, είναι τα δύο στοιχεία, τα οποία εκτός από την επαναστατική αριστερή παράδοση που ενέχουν, εντείνουν τη μαρξιστική-λενινιστική οπτική του συγγραφέα δασκάλου, αγωνιστή, εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος, με αφετηρία τα βιώματά του, τόσο της παιδικής ηλικίας (1946-49), όσο και της προαναφερθείσας παράδοσης, την οποία έως τότε ο ίδιος φέρει, ως μέρος της και τη σχέση που έχει ως «οδίτης» με τις διαδηλώσεις. Βιωματικές αναφορές λοιπόν, αλλά όχι μόνο.

β) «Εφάρμοσε αυτό το σύντομο διάστημα πρωτοποριακές μορφές **άμεσης δημοκρατίας**». Συνδυάζεται σε αυτό το σημείο η κλασική και επαναστατική του παιδεία, και

Η «επαναστατική συνένωση φοιτητών, εργατών και πολιτών», είναι εκείνη, η οποία «παράγει στη σύγχρονη Ελλάδα τη νέα μορφή κοινότητας του πολυτεχνείου». Ο «πολίτης» τον οποίο συναντάμε πρώτη φορά σε αυτό το κείμενο θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια και στο συγγραφικό του έργο, κατέχει δεσπίζουσα θέση, στην ανάλυση και τον εντοπισμό της αυτογνωσίας των Ελλήνων.

Η «νέα μορφή κοινότητας» έρχεται να συνεχίσει το συλλογισμό του Κωστή Μοσκόφ «...η κοινότητα είναι έκφραση της ίδιας της γύρω της φύσης, μόνη αρχή κατανοητή αυθόρμητα, δίχως διεργασία πνευματική».¹

Η συγκεκριμένη ιστορική μελέτη του φίλου του, το 1972, τον έχει επηρεάσει. Ένα χρόνο μετά εντάσσει την «κοινότητα του Πολυτεχνείου» σε αυτή την παράδοση των κοινοτήτων του έθνους. «Το έθνος στην πλήρη πολυπλοκότητα των καθορισμών του – μια ενότητα που είναι ταυτόχρονα οικονομική, εδαφική, γλωσσική και μια ενότητα ιδεολογίας και συμβολισμού που συνδέεται με την «παράδοση» - διατηρεί την ειδική του ταυτότητα σε ό,τι αφορά τις «εθνικές μορφές» της ταξικής πάλης...». Αυτή την εθνική «παράδοση» των κοινοτήτων της Ελλάδας

1 Κωστής Μοσκόφ, «Η εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα, 1830-1904, ιδεολογία του μεταπρατικού χώρου», Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» 1978, σελ. 86

διατύπωσε ο Νίκος Πουλαντζάς.²

«...ο ελληνικός λαός στην πάλη των τάξεων και των μαζών ενάντια στο милитарιστικό, ιμπεριαλιστικό σύστημα επανασυνδέθηκε με τη μακρά επαναστατική παράδοση της εθνικής και κοινωνικής απελευθέρωσης».

Σε αυτό το απόσπασμα επιβεβαιώνεται τόσο η ένταξη του γεγονότος στο πεδίο της ταξικής πάλης, αλλά και η σύνδεσή του με την «παράδοση» των αγώνων του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος.

Ουσιαστικά με αυτήν την τοποθέτηση έρχεται να συνεχίσει και να συμπληρώσει εκείνο που γράφει ο Κωστής Μοσκόφ: «Οι μάζες μέσα σε ένα τέτοιο ψυχολογικό κλίμα θα χάσουν και αυτές την πίστη στον εαυτό τους, στις εντός τους τάσεις και δυνατότητες. Θα ανασυνταχθούν βέβαια κάποτε, μες την αργόσυρτή τους κίνηση στο χρόνο, σαν τις επεξεργαστούν νέοι καταλύτες».³

Αναφέρεται στο 1897. Στη διαχρονία αυτής της «μακράς επαναστατικής παράδοσης» και της «αργόσυρτής τους κίνησης στο χρόνο», ο νέος καταλύτης που επεξεργάζεται τις μάζες, είναι τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το 1973.

Η «μακρά επαναστατική παράδοση» και η «αργόσυρτη κίνησή της στο χρόνο», η σύνδεση δηλαδή της εξέγερσης του Πολυτεχνείου με την «αργόσυρτη κίνηση, της μακράς επαναστατικής παράδοσης, στο χρόνο» της Ελλάδας καταδεικνύεται ως εξής: «Αυτό το ρεύμα ερχόταν σίγουρα από μακριά. Η λέξη «λαοκρατία» (η εξουσία του λαού), φόβητρο για κάποιους, σημαία για άλλους, ήρθε από το λαϊκό σώμα ολόκληρης της Ελλάδας, που κατευθύνθηκε από επιθυμίες τραυματισμένες από τις ατιμίες, αναβλύζοντας εντούτοις μέσα από την γοητεία του αγωνιστικού παρελθόντος του και του παιχνιδιάρικου μέλλοντός του».

Αμέσως μετά, η επόμενη παράγραφος προσφέρει, για πρώτη φορά, στο έργο του συγγραφέα, εκείνη την παράμετρο η οποία και χαρακτηρίζει αυτό, ως προς το αναλυτικό εύρος και το διεισδυτικό βάθος της σκέψης του, στην προσπάθεια ερμηνείας του όποιου αινίγματος, πολι-

2 Μέρος ενός κεφαλαίου που έγραψε ο Μποπ Γζέσοπ και συμπεριλήφθη στο βιβλίο: Stanley Adronowitz and Peter Bratsis, eds., "Rethinking the state: Miliband, Poulantzas and state theory" (Minneapolis, University of Minnesota Press), δημοσιευμένο σε επιμέλεια και μετάφραση Θανάση Γιαλκέτση, στη «Βιβλιοθήκη» της «Ελευθεροτυπίας» την Παρασκευή 29-10-1999.

3 Κωστής Μοσκόφ, «Η εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα, 1830-1904, ιδεολογία του μεταπρατικού χώρου», Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» 1978, σελ. 188

τικού ή οντολογικού.

«Αυτή η παύση ωθείται σε μια εποχή στοχασμού. Η Ελλάδα σήμερα είναι ένα πλέγμα **αντιφάσεων**. Προσπαθήστε να αισθανθείτε όσο πιο κοντά στον παλμό αυτό, ακούστε το λαό για να είστε στην σωστή πλευρά μέσα στην **αντίφαση**».

Υπάρχει μια έμμεση αναφορά στην Ιλιάδα του Ομήρου και συγκεκριμένα στους στίχους Ω 529 «ᾗ μὲν κ' ἄμμίξας δῶη Ζεὺς...». Ο ίδιος αναφέρει: «γίνονται κράμα χωρίς ανάμιξη». Αυτός ο στίχος του Ομήρου αποτελεί δομικό στοιχείο στην ερμηνεία του φιλοσοφικού του έργου και στην ανάλυση του οποίου θα σταθεί αργότερα. Ήδη όμως από τις αρχές της δεκαετίας του '70 φαίνεται να τον προβληματίζει.

Η εμβάθυνση και ερμηνεία των αντιφάσεων οι οποίες αποτελούν αυτόνομα σύνολα τα οποία συντίθενται από «αντινομικές ιδιαιτερότητες». Εν τη γενέσει εδώ μπορεί κανείς να πει ότι ανακαλύπτει εκείνα τα σπέρματα που θα κυφορήσουν μετέπειτα την έννοια του «συναμφοτέρου», ως ερμηνευτικού εργαλείου στην προσέγγιση του αινίγματος της πολιτικής, της κοινωνίας, του ανθρώπου, του κόσμου.

Η πολυαιτιοκρατία, η κυριαρχία των αντιφάσεων, πρωτόλεια μορφή του «συναμφοτέρου» ως αναλυτικού εργαλείου στη μελέτη ενός πολιτικού φαινομένου, παρουσιάζεται μέσα από την προτροπή του συγγραφέα: «Προσπαθήστε να ακολουθήσετε το κίνημα της ταξικής πάλης, ψηλαφίστε αυτό το σώμα του ελληνικού λαού» και για να γίνει αυτό απαιτείται να «καταβάλλεται κάθε προσπάθεια να οροθετήσετε τα πολλαπλά στοιχεία των αντινομιών». «Πολλαπλά στοιχεία», δηλαδή πολυαιτιοκρατία «αντινομιών», δηλαδή πολλά αντιφατικά στοιχεία συνθέτουν ένα φαινόμενο, ίσως σε πρώτη εμφάνιση, όχι ολοκληρωμένη και δομημένα ακόμη η έννοια του «συναμφοτέρου».

Η αναφορά στον Κ. Marx (Η μιζέρια της φιλοσοφίας) που έπεται, πιστοποιεί άντληση επιχειρημάτων από τη μακρά επαναστατική παράδοση, τα οποία εδραιώνουν τον αποδεικτικό του λόγο.

Μέσα από αυτήν την αναφορά του Κ. Marx προχωρεί τη σκέψη του, ως προς το πώς, από το γενικό και αόριστο θα εκφρασθεί η εκάστοτε συγκεκριμένη πραγματικότητα. Αναφέρει: «Αυτές οι «αφηρημένες έννοιες» **πρέπει** λοιπόν να συσχετιστούν με μια συγκεκριμενοποίηση, η οποία λαμβάνει πολύ υπ' όψιν της την πραγματικότητα· έτσι, είναι αναγκαίο να διαπραγματευτούμε κάθε οικονομική κατηγορία, με την κοινωνική σχέση: από τι είναι φτιαγμένη και σε ποιο επίπεδο κοινωνικοποίησης του κινήματος των παραγωγικών δυνάμεων ανταποκρίνεται».

Η οικονομική ανάλυση και οπτική είναι μαρξιστική, ακόμη, τότε.

Η αποστροφή του συγγραφέα προς το αόριστο τον ακολουθεί ακόμα από τα εφηβικά του χρόνια. Γραπτά πρώτη φορά συναντάται σε αυτό το κείμενο. Στη συνέχεια του έργου του θα εκφράζει αυτή τη λογική αποστροφή του, μέσα από τον Παπαδιαμάντη (Χαλασοχώρηδες): «Όπου γενικότης εκεί επιπολαιότης»⁴. Ακριβώς αυτήν την αοριστία και γενικότητα, σε όλο του το έργο, την αποστρέφεται και την αποφεύγει.

Η οικονομική του ανάλυση είναι τεκμηριωμένη: «Αυτή η αφθονία κεφαλαίου... τρέφει με την οικονομική κεφαλαιοποίηση την αυξανόμενη αναπαραγωγή, ανατιμά την οργανική σύνθεση του σταθερού κεφαλαίου και αυξάνει την οικονομική βάση του οικονομικού συνόλου».

Σε αυτό το σημείο καθίσταται εμφανής η έδραση της οικονομικής σκέψης του Κώστα Ζουράρι στις αρχές της Πολιτικής Οικονομίας του Μαρξ και του Λένιν.

«Η σχέση ανάμεσα στο σταθερό και στο μεταβλητό κεφάλαιο, εφόσον καθορίζεται από την σχέση ανάμεσα στη μάζα των μέσων παραγωγής και στη ζωντανή εργατική δύναμη, ονομάζεται οργανική σύνθεση του κεφαλαίου... Με τη συσσώρευση του κεφαλαίου αυξάνει η οργανική σύνθεση του κεφαλαίου: μικραίνει το μερίδιο του μεταβλητού κεφαλαίου, μεγαλώνει το μερίδιο του σταθερού κεφαλαίου...»⁵.

Τα ξένα κεφάλαια ξένης προέλευσης τα διαχωρίζει σε «βα) εισερχόμενα ιδιωτικά κεφάλαια που χρησιμοποιούνται σε τομείς οδυνηρής χρησιμότητας, ύποπτης παραγωγικότητας... χωρίς κανένα περιορισμό στην εξαγωγή κερδών, ββ) Δάνεια από την διεθνή οικονομική αγορά... που μέσα σε τοκογλυφικές συνθήκες... επιβαρύνουν την χρέωση-εξάρτηση».

«Η εξαγωγή κεφαλαίου στο εξωτερικό πραγματοποιείται με σκοπό την αποκόμιση μονοπωλιακά υψηλών κερδών και γίνεται με δύο βασικές μορφές: είτε με την παροχή δανείων στις κυβερνήσεις, στους δήμους, στις τράπεζες άλλων χωρών, είτε με τη δημιουργία στο εξωτερικό βιομηχανικών, εμπορικών, τραπεζικών επιχειρήσεων, με εκχωρήσεις...»⁶.

Ακολουθεί η αναφορά στο βιβλίο του οικονομολόγου Samir Amin «Η άνιση ανάπτυξη», η οποία έρχεται να επικυρώσει το ανωτέρω συ-

4 Κώστας Ζουράρις: «Συμφωνημένα-Υπονοούμενα. Εισαγωγή στην καθ' ήμās πολιτειολογία του Γιώργου Σεφέρη», σελ. 22, Εκδόσεις «Αρμός» 2001, (Ξεχωριστή έκδοση σε δύο τόμους του «Άθλια, Άθλα, Θέμεθλα» Εκδόσεις «Αρμός» 1997)

5 «Πολιτική Οικονομία, Εγχειρίδιο, Βιβλιοθήκη του Μαρξισμού-Λενινισμού», «Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις», σελ. 160-161

6 ό.π., σελ. 295

μπέρασμα (υποσημείωση 22): «ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας στερεί από την περιφέρεια κάθε πρωτοβουλία ανάπτυξής της... εκμηδενίζει κάθε ευκαιρία... την επιθυμία για οποιαδήποτε αυτονομία».

Αμέσως μετά ακολουθεί: «Η αστική τάξη, τοπική και ξένη,... πέτυχε ποσοστά αύξησης του εισοδήματος και της βιομηχανικής παραγωγής... με αυτό ενισχύει την συγκέντρωση του κεφαλαίου και την έλευση του μονοπωλιακού καπιταλισμού».

«Η δράση του νόμου της συγκέντρωσης και της συγκεντροποίησης του κεφαλαίου οδήγησε αναπότρεπτα στη νίκη λίγο μεγάλων και πολύ μεγάλων επιχειρήσεων, που σε σύγκριση με αυτές τα εκατομμύρια των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων παίζουν ολοένα και πιο δευτερεύοντα ρόλο. Με τη σειρά της η συγκέντρωση της παραγωγής προετοίμασε το πέρασμα από την κυριαρχία του ελεύθερου συναγωνισμού, στην κυριαρχία των μονοπωλίων»⁷.

Προσθέτει στις πηγές του (πλην της κύριας που είναι το περιοδικό «Οικονομικός Ταχυδρόμος») εδώ για μία και μοναδική φορά την εφημερίδα το «Βήμα».

Ο αριστερός διανοούμενος στην οικονομική ανάλυση που πραγματοποιεί και η οποία ως προς την ουσία των αιτιών που παράγουν τα αποτελέσματα, αφετηρία και πορεία έχει την οικονομική σκέψη των δημιουργών της μαρξιστικής-λενινιστικής θεωρίας, πιστοποιεί ίσως για πρώτη φορά (με εξαίρεση το κείμενό του στα «Χρονικά του Πειραματικού», το 1958), την ισχύ και το σθένος του αποδεικτικού λόγου που συνέχει όλο το έργο του συγγραφέα Κώστα Ζουράρι. Χαρακτηριστικό αυτού του αποδεικτικού λόγου αποτελεί ότι αυτός είναι πάντα **και** συγκεκριμένος.

Εξ άλλου αυτονόητο είναι, πως ο πραγματικά αποδεικτικός λόγος είναι πάντα συγκεκριμένος. Αυτός λοιπόν ο συγκεκριμένα αποδεικτικός λόγος του Κώστα Ζουράρι εμφορεί, σε όλα τα σημεία, πλην των ποιητικών, τα οποία ανοίγουν ένα παραπέρα πεδίο ερμηνείας (πάντα κοντά στη φιλοσοφία) σε αυτόν το συγκεκριμένα αποδεικτικό λόγο, το κείμενο του 1974.

Οι «...συνέπειες αυτών των αυξήσεων των τιμών πάνω στο κόστος ζωής στις πόλεις, πεδίο βασικό της πάλης των τάξεων... αύξησε την κυριαρχία του χρηματιστικού κεφαλαίου... της τραπεζικής πίστωσης».

«Η συγκέντρωση της παραγωγής, τα μονοπώλια που ξεπηδούν από αυτήν, η συγχώνευση ή η σύμφυση των τραπεζών με τη βιομηχανία -

αυτή είναι η ιστορία της γέννησης του χρηματιστικού κεφαλαίου και το περιεχόμενο αυτής της έννοιας»⁸

Η σύνδεση σκέψης είναι και εδώ εμφανής.

Διαπιστώνει «...την επιρροή του χρηματικού κεφαλαίου στο ελληνικό κράτος, που γίνεται επίσης το κράτος του μονοπωλιακού κρατικού καπιταλισμού». «Ο κρατικο-μονοπωλιακός καπιταλισμός είναι μορφή του μονοπωλιακού καπιταλισμού, που χαρακτηρίζεται από έναν ανώτατο βαθμό κεφαλαιοκρατικής κοινωνικοποίησης της παραγωγής, από τη σύμπλεξη σ' ένα ενιαίο σύνολο των ιδιωτικών και των κρατικών μονοπωλίων, από την υποταγή του κρατικού μηχανισμού στα μονοπώλια. Το μονοπωλιακό κεφάλαιο χρησιμοποιεί τον κρατικό μηχανισμό για την παρέμβαση στην οικονομία της χώρας με σκοπό την εξασφάλιση μονοπωλιακά υψηλού κέρδους και τη στερέωση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας του»⁹.

Η αναλυτική σκέψη του καθηγητή Κώστα Ζουράρι έχει δημιουργήσει **δυο** βασικές κατηγορίες προέλευσης κεφαλαίων (ενδογενή, εξωγενή). **Μια** υποδιαίρεση των ενδογενών (σε εσωστρεφή και εξωστρεφή), άλλη **μία** υποδιαίρεση των εξωγενών (ελληνικής προέλευσης και ιμπεριαλιστικά) και **μια** πρόσθετη υποδιαίρεση των ιμπεριαλιστικών (ξένα ιμπεριαλιστικά και ξένα αναπτυξιακά). Η τελευταία υποδιαίρεση δηλώνει την ύπαρξη ξένων ιμπεριαλιστικών κεφαλαίων τα οποία είναι σε μια κατεύθυνση ανάπτυξης της οικονομίας, χωρίς τούτο να τα στερεί την εξασφάλιση υψηλών μονοπωλιακών κερδών. **Οκτώ** διαφορετικές κατηγορίες προέλευσης κεφαλαίων παράγει η σε βάθος αναλυτικά δημιουργική σκέψη του συγγραφέα.

«Χρηματιστικό κεφάλαιο είναι το συμφυρμένο κεφάλαιο των τραπεζιτικών και βιομηχανικών μονοπωλίων. Η εποχή του ιμπεριαλισμού είναι εποχή του χρηματιστικού κεφαλαίου»¹⁰.

Κατόπιν εξετάζει τη δεύτερη κατηγορία των «απουσιών-απωλειών» που είναι η «ββ. Αρνητική αποδυνάμωση». Διαπιστώνει ότι ακόμα και αν η «θετική αποδυνάμωση» συνιστά «πρόοδο», τότε αυτή, σύμφωνα με τον Κ. Marx, σε απόσπασμα του οποίου αναφέρεται (υποσημείωση 30) από το «Άρθρο στο Ν.Υ. Tribune, 1853», «μοιάζει σε αυτόν τον τρομερό ειδωλολατρικό θεό, που δεν ήθελε να πίνει το νέκταρ του, παρά

8 Β. Ι. Λένιν, «Ο ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού», Άπαντα, Ελλ. Έκδοση, τόμος 22ος, σελ. 230.

9 «Πολιτική Οικονομία, Εγχειρίδιο, Βιβλιοθήκη του Μαρξισμού-Λενινισμού», «Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις», σελ. 330.

10 Ό.π., σελ. 293

μόνο μέσα από τα κρανία των σκοτωμένων εχθρών».

Η «αρνητική αποδυνάμωση» μελετάται μέσα από το φαινόμενο (οικονομικό και κοινωνικό) της «Μετανάστευσης» και του μακροοικονομικού μεγέθους «πληθωρισμός». Η μετανάστευση χαρακτηρίζεται ως «αιμορραγία» και «γενοκτονία» και αυτό γιατί «από το τέλος του δεύτερου πολέμου ενάμισι εκατομμύριο άνδρες και γυναίκες ενεργοί εγκατέλειψαν τη χώρα, προκαλώντας σοβαρές ταραχές στην ισορροπία του κοινωνικού μετασχηματισμού».

Διακρίνεται η συνθετική σκέψη και ικανότητα του καθηγητή Κώστα Ζουράρι. Η παράθεση των επιμέρους δεδομένων, η σύνδεση και η αλληλουχία που τα συνέχει, οδηγούν στη διαμόρφωση του όλου, με έναν ειρμό σκέψης, ο οποίος κατευθύνει τα επιμέρους στην ένωσή τους, η οποία παράγει το συγκεκριμένο ένα-όλον.

Δημιουργείται «Η ένωση των δύο πληθωρισμών (αυτόχθονος και εισαγόμενος)...».

Αυτή η σύνθεση που παράγει ο συγκεκριμένα αποδεικτικός λόγος του Κώστα Ζουράρι, όπως και προηγουμένως, οδηγεί στο αποτέλεσμα, συμπέρασμα, γέννα, δημιουργία. Η οικονομική ανάλυση καταλήγει ότι αυτή η κατάσταση «...επιβαρύνει την υποταγή του ελληνικού λαού στον ιμπεριαλισμό, ενώ ο πληθωρισμός εκμεταλλεύεται ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής παραγωγικής προσπάθειας προς το κέντρο του ιμπεριαλισμού... Η φτώχεια που προκλήθηκε πρέπει να θεωρηθεί ως η συσσώρευση της ύφεσης των πραγματικών εσόδων και της μεγέθυνσης της εξάρτησης-ενσωμάτωσης».

Ακολούθως, έπεται η πολιτική ανάλυση με τον τίτλο «Η Ελλάδα των διακυμάνσεων ή η πολιτική διάσταση».

Ο Saint John Perse είναι παρών και πάλι στον υπότιτλο με τον στίχο: «...και τόση ταραχή, από παντού, που ανεβαίνει και διανοίγεται μέχρι σ' εμάς». Ίσως η ποίηση αποτελεί τον τρόπο να σκεφθεί ο αναγνώστης, ο φοιτητής, ο ακροατής, ο καθηγητής, ο συγγραφέας περισσότερο ελεύθερα και λυτρωτικά για τον ίδιο, παράπλευρη, παραπέρα ποιητική πορεία-κίνηση με το θέμα να μένει εκεί σε στάση και να συμπαρασύρεται, να πορεύεται εντός της ποιητικής κίνησης, μένοντας το ίδιο αυτό που είναι. Το θέμα δεν αλλοιώνεται.

«Ετερόκλητες οι παρουσίες, ομοιόμορφες οι απουσίες...» (στο γαλλικό κείμενο: «Hétéroclites les présences, uniformes les absences...»), η ποιητική διάθεση σε αυτή την παράγραφο οδηγεί στην επιθυμία έκφρασης με αυτό τον τρόπο του συγγραφέα, η οποία έχει εντοπισθεί και σε προηγούμενα σημεία του κειμένου. Απλά σε αυτό το σημείο το δηλώνει

και ο ίδιος «...υλικό αρκετά αισθητό του επιδιωκόμενου συγκεκριμένου». **Επιδίωξη του λοιπόν είναι το εκάστοτε συγκεκριμένο.** Συνειδητά κατευθύνεται εκεί και αργότερα θα ταυτισθεί ο ίδιος με τη ρήση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «όπου γενικότης εκεί επιπολαιότης» (από το έργο του «Χαλασοχώρηδες»). Ήδη από το 1974 είναι σε αυτήν την πορεία, από τα πρώτα συγγραφικά του βήματα, όταν το έργο του δεν έχει διαμορφωθεί, εξελιχθεί, ολοκληρωθεί.

«Ποια ήταν η κινητική σχέση ανάμεσα στα ενεργητικά δεδομένα των παραγωγικών δυνάμεων και την ροή των ενεργειών στις αντίστοιχες κοινωνικές σχέσεις;».

Ως προς τις παραγωγικές δυνάμεις: «Οποιοσδήποτε κι αν είναι οι κοινωνικές μορφές παραγωγής, συντελεστές της παραμένουν πάντα οι εργάτες και τα μέσα παραγωγής».¹¹

Ως προς τις κοινωνικές σχέσεις: «Για να παράγουν έρχονται σε ορισμένες σχέσεις και συνάφειες μεταξύ τους και μοναχά μέσα σ' αυτές τις κοινωνικές σχέσεις και συνάφειες συντελείται η επενέργειά τους στη φύση, συντελείται η παραγωγή».¹²

Ακολουθως προσφέρει έναν ποιητικό και αλληγορικό ορισμό: «Η Ελλάδα ήταν πάντα αυτό το εκτεθειμένο αρχιπέλαγος στον παφλασμό των κυμάτων της ανοικτής θάλασσας και καταπονημένο από τους ίδιους τους δαίμονές του». Ο λόγος γίνεται εικόνα, βλέπεις παραστατικά την ερμηνεία του λόγου, μορφοποιείται εντός της κίνησης.

«Το πρωτότυπο γεγονός αυτής της περιόδου (υποσημείωση του ίδιου «μεταξύ των δύο πραξικοπημάτων του 1967 και του 1973») ήταν ότι αυτή η ταραχή που διαφαίνεται από παντού, είναι στο εξής ένα άρρηκτο σύνολο...».

Το εκάστοτε συγκεκριμένο (η ταραχή εδώ) στη διαχρονία της Ελλάδας, έρχεται από την «ανοικτή θάλασσα» να συναντήσει «τους ίδιους τους δαίμονές του», αλλά και τον Saint John Perse.

Στη συνέχεια επανέρχεται στην κεντρική ιδέα όλου του κειμένου που δεν είναι άλλη από εκείνη που αφορά την ενσωμάτωση της Ελλάδας, ως καπιταλιστικής περιφέρειας στον «ιμπεριαλισμό του κέντρου», μέσα από μια σχέση υποτέλειας, καθώς και η μετεξέλιξη της σε έναν «...Κ.Μ.Κ. (Κρατικό Μονοπωλιακό Καπιταλισμό) με «στοιχεία ιμπεριαλιστικά...», ο οποίος, «στην παλαιά αστική «νομιμότητα» του αρχέτυπου καπιταλισμού... αντιπαραθέτει την πρωτόγονη ρευστότητα

11 Κ. Μαρξ, «Το Κεφάλαιο», Τόμος II, ελλ. εκδ. 1956, σελ. 34

12 Κ. Μαρξ, «Μισθωτή εργασία και κεφάλαιο»· Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, «Διαλεχτά Έργα», ελλ. εκδ. Τόμος I, σελ. 88

του, μοναδικός νόμος...». Πλέον του πολιτικού στίγματος που φέρει η όλη μελέτη, ως προς το σύνολο του έργου του συγγραφέα, πρέπει να επισημάνουμε την εμφάνιση, για πρώτη φορά, του όρου «αρχέτυπος»¹³.

Είναι η στιγμή, εδώ αρχές του 1974, να εμφανισθεί το δομικό εκείνο στοιχείο που χαρακτηρίζει το σύνολο του πνευματικού έργου, έως και σήμερα. Αποκαλύπτει τον συνεπή συγκεκριμένο αποδεικτικό λόγο του, ο οποίος ακολουθεί, υπηρετεί, συνεχίζει εκείνον το λόγο που εκφράστηκε στον 8^ο π.Χ. αιώνα και χαρακτηρίζει τον ελληνικό και παγκόσμιο λόγο, μέσα σε αυτήν τη διαχρονία.

«Αυτή η άλλη Ελλάδα του λαού φαίνεται σηματοδεδεμένη από τις θαυμάσιες διακυμάνσεις της αιώνιας Ελλάδας, αιώνια πρόκληση της δημοκρατίας των Ελλήνων, στην βίαιη ορδή των θωρακισμένων μπεριαλιστών, οι οποίοι μέσα στον πανικό τους απαγόρευσαν την επικήδεια δέηση στον Θουκυδίδη, μακάβρια στην πραγματικότητα κληρονομιά στα χέρια των δικτατόρων και λογόκριναν την «Αντιγόνη»».

Η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή και ο «Επιτάφιος» του Θουκυδίδη. Δύο έργα με τα οποία γαλουχήθηκε και έχει ενστερνισθεί ο μαθητής και μετέπειτα καθηγητής Κώστας Ζουράρις. Το 1958 στα «Χρονικά», περιοδικό του Πειραματικού Σχολείου, έχει δημοσιεύσει το κείμενο «Από την ανάλυση της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή». Η αγωνία του και η αγάπη ως προς τους πνευματικούς του δασκάλους οι οποίοι είναι «...μακάβρια στην πραγματικότητα κληρονομιά στα χέρια των δικτατόρων...» και για την αιώνια Ελλάδα εκφράζεται εδώ. Τριάντα δύο χρόνια περίπου μετά θα γράψει: «Οι απανταχού Ιλιαδορωμηοί, λοιπόν, έχοντες ενδεχομένως συλλογική σοφή χαρμολύπη, «τρεις ή έξι χιλιάδες χρόνια» τώρα, κατά Σεφέρη,...»¹⁴.

Συνυπάρχουν και συνδέονται αδιάσπαστα εδώ ο Όμηρος («Ιλιαδορωμηοί»), ο Αριστοτέλης με τη χρήση του δικού του «ενδεχομένως», η Ορθοδοξία του Αγίου Όρους και της Ελλάδας («χαρμολύπη»), καθώς και ο Σεφέρης. Ήδη αυτό είναι εμφανές από το κείμενο του 1974, η συμ-

13 [α) Κώστας Ζουράρις, «Μισγάγκεια απερινόητη. Συμβολή στην πολιτική αυτογνωσία της Ελλάδας», Εκδόσεις Αρμός, α' έκδοση Δεκέμβριος 1984 («Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης και Πολιτική Συμπαιγνία», άρθρο πρώτο δημοσιευμένο στο περιοδικό «Πολίτης», τεύχος 44, Μάρτιος 1982), σελ. 253 «Ο Αρχέτυπος της πολιτικής: ο Θουκυδίδης». β) Κώστας Ζουράρις, «Θεοείδεια παρακατιανή. Εισαγωγή στην απορία της πολιτικής», εκδόσεις Εξάντας 1989, («...όπως ο Θουκυδίδης Αρχέτυπος», σελ. 42). γ) Κώστας Γ. Ζουράρις, «ΝΥΝ... ΑΙΩΡΟΥΜΑΙ», Θουκυδίδης Αρχέτυπος, εκδόσεις Αρμός, 2003].

14 Εφημερίδα «Μακεδονία», 24-25 Δεκεμβρίου 2005.

βολή του στην αυτογνωσία των Ελλήνων «εν σπαργάνοις» έστω, δηλώνει παρούσα και ως εξής «Αυτή η άλλη Ελλάδα του λαού» συναντάται και εκεί όπου: «Η λαϊκή διακύμανση, πολύ ισχυρή στην Ελλάδα, μέσο μετάδοσης στις διάφορες εκφράσεις της (λαϊκές μουσικές παραδόσεις, θεατρικά σχήματα σκιών, σύγχρονη μουσική, θεατρική, λογοτεχνική παραγωγή), οι αναμνήσεις ενός πρόσφατου ακόμη παρελθόντος, όπου οι αξίες της Ελλάδας ήταν η περήφανη ανυποταξία σε κάθε τυραννία, η έπαρση για αγώνα, η διακαής επιθυμία για ελευθερία: αξίες που τονίζουν έναν κοινοτικό τρόπο ζωής που λειτουργεί μέσω της αυτο-διαχείρισης της συλλογικότητας και την ατίθαση αυτο-διάθεση των μελών της».

Η «διακαής επιθυμία» είναι η «μεγάλη επιθυμία» του Saint John Perse.

Ο Κωστής Μοσκόφ το 1972 σημειώνει: «...και ωστόσο, ο πληθυσμός αυτός δεν θα χάσει τη μνήμη των αλλοτινών του ολοκαυτωμάτων· θα έρθουν σύντομα οι στιγμές που θα ξαναβρεί τον παλιό του εαυτό».¹⁵ Αναφέρεται στο 1904, αλλά ισχύει διαχρονικά.

Ένα τέτοιο «ολοκαύτωμα» ήταν η εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973, όπως επίσης ήταν και «...οι αναμνήσεις ενός πρόσφατου ακόμη παρελθόντος...», που δεν είναι άλλες από το «...πολύ δυνατό ρεύμα, που είναι αυτό του Ε.Α.Μ. από το λαϊκό αντιναζιστικό αγώνα και από τη μάχη ενάντια στην βρετανική κατοχή και στον τρόπο της δεξιάς, ο οποίος αντικατέστησε εκείνον των γερμανών...».

Η μνεία των γεγονότων που σημάδεψαν τραγικά την Ελλάδα μεταξύ 1940-1949 είναι και βιωματική, των παιδικών του χρόνων, που επέδρασαν αργότερα τόσο στην εφηβική και νεανική του ηλικία, όσο και έως το 1974 που δημιουργείται αυτή η μελέτη. Άλλωστε συγκαταλέγεται και ο ίδιος σε αυτό το «Ένα μεγάλο μέρος αυτής της χαμένης γενιάς, σήμερα στο άνθος της ηλικίας του έχει τυπώσει για πάντα στο μυαλό της αυτή την απελευθερωτική εποποιία». Συνειδητά αναφέρεται και στον ίδιο, είναι ο ίδιος παιδί του εμφυλίου πολέμου και ανήκει σε αυτήν τη «χαμένη γενιά», όπως τη χαρακτηρίζει.

Το Δεκέμβριο του 1990 θα κυκλοφορήσει το βιβλίο του «γελάς, ελλάς, αποφράς. Στοιχεία και στοιχειά στην ρωμέικη αγχιβασίην», εκδόσεις «Αρμός», στο οποίο πραγματεύεται και αναλύει τα γεγονότα εκείνης της περιόδου τα οποία «...έχει τυπώσει για πάντα στο μυαλό...».

15 Κωστής Μοσκόφ «Η εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα 1830-1909, ιδεολογία του μεταπρατικού χώρου», εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή», γ' έκδοση 1978, σελ. 99

«Στην Ελλάδα της στρατιωτικής αρχής και του ιμπεριαλιστικού νόμου, έρχεται αντιμέτωπη η άλλη Ελλάδα... των «κλεφτών» (οι επαναστάτες των βουνών κατά την διάρκεια της οθωμανικής κατοχής), των περιθωριακών των πόλεων (παθιασμένοι από το μπουζούκι, λαϊκό αστικό τραγούδι), των «ανταρτών»-επαναστατών του δημοκρατικού στρατού του 1946, πρώτη σε χρονολογία στρατιωτική αντίσταση ενός λαού εναντίον του ιμπεριαλισμού».

Ο Θουκυδίδης, η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, οι αγωνιστές του 1821, οι ρεμπέτες-περιθωριακοί αριστεροί, οι «αντάρτες-επαναστάτες» του Δ.Σ.Ε. 1946-49, το Ε.Α.Μ., η ΕΠΟΝ, ο ΕΛΑΣ και η εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973, είναι ένα όλον, το οποίο αποτελεί την «άλλη Ελλάδα» σε αντίθεση με την «Ελλάδα της στρατιωτικής αρχής και του ιμπεριαλιστικού νόμου». Ο εμφύλιος είναι εδώ, τότε αρχές του 1974.

Αυτό το ένα όλον, από τον 8ο π.Χ. αιώνα έως και σήμερα, στο έργο του Κώστα Ζουράρι είναι πάντα παρόν, με τα εκάστοτε «ολοκαυτώματα» κατά Κωστή Μοσκόφ και συνεχίζει αυτή την «άλλη Ελλάδα», που συνεχίζει την πορεία της στον 21ο αιώνα. Η πρώτη εμφάνιση του προαναφερθέντος δομικού στοιχείου που κυριαρχεί στο φιλοσοφικό έργο του Κώστα Ζουράρι σε αυτή την πρώτη έντυπη μελέτη του στα γαλλικά γίνεται περισσότερο συγκεκριμένη. Διαλευκάζεται, τεκμηριώνεται, εξελίσσεται, συντίθεται και αναλύεται σε κάθε μετέπειτα βιβλίο του συγγραφέα και ίσως αποτελεί το στίγμα του όλου του έργου, μέσα από τις όποιες κάθε φορά προσθέσεις γίνονται στη σύνθεση αυτού.

Αυτό που βλέπουμε «αμέσως» μετά είναι μια ανάλυση των δημογραφικών και πολιτιστικών εξελίξεων, οι οποίες συνετελέσθησαν στην Ελλάδα μετά το 1950: «Η μεγάλη αναταραχή, η οποία διαδέχτηκε την ήττα του λαϊκού κινήματος (1942-1949), μεταμόρφωσε την γεωπολιτική Ελλάδα...»

Η ερήμωση της υπαίθρου κατά και μετά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, συνδέεται άμεσα και με την οικονομική υπανάπτυξη η οποία την συνοδεύει έως και σήμερα. Ο Κώστας Ζουράρις έχει βιώσει το φαινόμενο αυτό, όταν επιτάχθηκε, μετά το 1946, το σπίτι της γιαγιάς του, στην οδό Αρμενοπούλου 1, με αποτέλεσμα την εγκατάσταση στο ισόγειο της κατοικίας, μιας οικογένειας από την επαρχία, η οποία και έμεινε εκεί έως το 1958. Στόχος ήταν η εκκένωση των χωριών, ούτως ώστε να προκληθούν προβλήματα στην τροφοδοσία του Δ.Σ.Ε. Επίσης βίωσε την πολιτιστική ανάπτυξη, η οποία συντελέστηκε όταν ήταν έφηβος και νέος, στην οποία άλλωστε και συμμετείχε, μέσω της Ν. ΕΔΑ, σε μια κατεύθυνση ουμανιστική, γόνιμου προβληματισμού και δημιουργίας.

Αυτό συνέβη στην ποίηση, στη λογοτεχνία και φυσικά στη μουσική.

«Οι εμπορευματικές διαδικασίες θα πάψουν να κατευθύνονται από τον ελληνισμό μέσα στον εθνικό χώρο του, όταν μεμονωμένα έθνη αρχικά, μετά ολόκληρος ο κόσμος της «αναπτυγμένης» Ευρώπης θα κυριαρχήσει στην παγκόσμια αγορά, όταν αρχίσει να επικρατεί αυτό που περιγράφεται από την Ρόζα Λούξεμπουργκ και τον Λένιν, σαν το «ιμπεριαλιστικό φαινόμενο», υπέρτατο στάδιο ανάπτυξης των αστικών παραγωγικών σχέσεων»¹⁶.

Ο Μάης του 1968, το κίνημα ενάντια στην επέμβαση στο Βιετνάμ, τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Αφρικής και της Ασίας, συναντούν την εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973. Έστω και αργά, το παγκόσμιο κίνημα «βρήκε την ηχώ...» του, στην Ελλάδα.

Ο συγγραφέας θέτει το ρητορικό ερώτημα: «Είναι συμπτωματικό το γεγονός ότι η πρώτη διαδήλωση στην Ελλάδα προκλήθηκε από την ακύρωση προβολής της αμερικάνικης κινηματογραφικής ταινίας «Woodstock» το 1970;».

Τι συμπέρασμα προκύπτει μέσα από αυτές τις αντιδράσεις; «Αυτό το φαινόμενο δεν πρέπει να επιφέρει λάθος συμπεράσματα... αυτό απλά σημαίνει ότι τα μη μονοπωλιακά στρώματα της αστικής τάξης θεωρούν ότι η δομή της δικτατορίας δεν αποτελεί τον μόνο εύσχημο τρόπο, για τη διαχείριση ενός περιφερειακού Κ.Μ.Κ., αυτό σημαίνει κυρίως ότι από μόνη της η συνεργασία του τοπικού στρατιωτικού μηχανισμού, που υποστηρίχθηκε από τον ιμπεριαλιστικό μηχανισμό, με το τοπικό και ξένο κεφάλαιο, συγχωνευμένα πλέον, δεν επιτρέπει επαρκώς την «οξυγόνωση» του συστήματος της εξουσίας».

Αυτή η διαπίστωση-πρόβλεψη, πολιτική διορατικότητα, του καθηγητή των Πολιτικών Επιστημών, θα επαληθευθεί μετά από περίπου 7 μήνες. Απλά η συνάντησή μας, με αυτό το φαινόμενο της πραγματοποίησης μιας πολιτικής πρόβλεψης, εμπνευσμένης διορατικά από την αναλυτική και συνθετική ικανότητα του συγγραφέα, καθώς και την κατεύθυνση ερμηνείας των πραγματικών γεγονότων, πραγματοποιείται εδώ σε αυτό το κείμενο για πρώτη φορά. Καθ' όλο το εύρος του πνευματικού του έργου, θα συμβούν και άλλες.

Ο Κώστας Ζουράρις χαρακτηρίζει τον στρατό ως εξής: «Αυτός ο «ελληνικός» στρατός κατοχής, που τάσσεται ενάντια στον λαό...». Εφόσον «τάσσεται ενάντια στον λαό» α) δεν είναι «ελληνικός» και β) είναι στρατός κατοχής.